

Recenze

Günter Mangelsdorf. **Die Ortswüstungen des Havellandes.** Ein Beitrag zur historisch-archäologischen Wüstungskunde der Mark Brandenburg. Veröffentlichungen der Historischen Kommission zu Berlin, Band 86, 324 stran, 26 vyobrazení. Berlin 1994.

Mangelsdorfova monografie je významným přínosem k problematice středověkých dějin, v nichž tzv. „Wüstungsforschung“ má již více než stoletou tradici. Cílem této práce je podat přehled zaniklých sídlišť v povodí Havoly, jejich kvantitativní rozsah, zjistit příčiny, které tento proces vyvolaly, a jaký vliv měl proces zanikání sídlišť na vývoj celkového osídlení a vzhled krajiny. Základ práce tvoří prameny archeologické, písemné, kartografické, jména místní a názvy polních tratí. Vypovídací hodnota archeologických pramenů je však omezena, neboť se jedná většinou jen o povrchový sběr stěpů keramických nádob. Na žádné z registrovaných zaniklých vesnic nebyl proveden archeologický výzkum.

Monografie obsahuje tři díly. V prvním je soupis 160 lokalit zaniklých osad. Soupis obsahuje tyto údaje: polohu sídla, nálezy, písemné prameny, charakter plůžiny, poznámky a literaturu.

V druhém díle podal autor rozbor procesu zanikání a to z hlediska celkového rozsahu a rozšíření, uvádí druhy zaniklých sídlišť, charakteristiku archeologického materiálu, dále se zabýval časovým rozřazením zaniklých osad v jednotlivých staletích, a to od 12. do 15. století. V rámci tohoto oddílu se zabýval příčinami pustnutí a poměrem zaniklých sídlišť k existujícím osadám.

Třetí díl práce pak shrnuje výsledky studia na sledovaném teritoriu.

Výsledky výzkumu zaniklých osad v marce Brandenburg jsou i pro nás poučné, neboť až do konce 12. století tam bylo intenzivní slovanské osídlení. Proto sídliště zaniklá do konce 12. století se vyznačují nálezy slovanské keramiky. Pokud se týká časového zařazení zaniklých osad, bylo možno přesně datovat jen 60 sídlišť. Na 12. století připadá 16 zaniklých osad, na 13. století 13, ve 14. století zaniklo 21 sídlišť a v 15. století 9 osad. Proces pustnutí byl kolem r. 1500 ukončen. Zřetelné oddělení jednotlivých fází nebylo možné provést, neboť vznik zaniklých vesnic byl rozložen po celém století. Kvocient pustnutí činí v Pohavolí 25 %.

Z hlediska etnického nastává změna ve 13. století, kdy vedle nálezů slovanských se objevuje již i časně německá keramika. V důsledku německé kolonizace zanikla řada slovanských osad. Slovanské obyvatelstvo však je jak archeologicky tak i v písemných pramenech doloženo ještě ve 14. století. Některé vesnice byly označeny jako „villa slavicalis“ nebo „wendisch“. Také zemské desky založené Karlem IV. v r. 1375 dosvědčují přítomnost slovanského obyvatelstva.

Změna sídlištní struktury byla i v Pohavolí způsobena zaváděním nových forem hospodaření jako byly trojpolní a lánový systém. Celá řada slovanských sídlišť byla přeložena v důsledku změny hydrologických poměrů zejména zvýšením hladiny spodní vody.

Při rozboru příčin, jež vedly k zániku sídlišť, autor konstatuje, že se nedají přesně určit. Příkladně se k názoru, že příčin bylo více, které současně mohly zánik způsobit. Domnívá se, že každá fáze zanikání má specifické příčiny. Rozlišuje dvě základní fáze a to 12. až 13. století, kde působily jiné faktory, než ve fázi 14. a 15. století. Důležitou roli podle autora hrál stav středověké společnosti a jejího hospodářského a sociálního vývoje. Nechybí ani případy, kdy vesnice byly pohlceny do teritoria vznikajících měst, nebo došlo ke spojení osad ležících blízko sebe.

Monografie G. Mangelsdorfa představuje nejen fundovaný pohled na proces zanikání středověkých sídlišť, ale je současně základem ke studiu vývoje celkového osídlení v Pohavolí v období vrcholného středověku.

VLADIMÍR NEKUDA

Mediaevalia archacologica Bohemica 1993, Památky archeologické - supplementum 2, Praha 1994.

S podporou Grantové agentury Akademie věd České republiky vyšel i sborník z oboru archeologie středověku. Po úvodním článku hlavních editorů sborníku, kterými jsou J. Klápště a P. Vařeka, v němž je do značné míry přesvědčivě zdůvodněna chronologická i tématická šíře daleko překračující dva grantové úkoly řešené v oddělení archeologie středověku Archeologického ústavu AV ČR v Praze, následuje stěžejní